

Framgångsfaktorer för hållbart utvecklingsarbete i kommunens små orter

Länsstyrelsen i Jönköpings län

Webbplats www.lansstyrelsen.se/jonkoping
E-post jonkoping@lansstyrelsen.se
Telefon 010-223 60 00

Kontaktperson Karin von Zweigbergk, Samhällsbyggnadsenheten
Direkttelefon 010-223 63 33
E-post karin.von.zweigbergk@lansstyrelsen.se

Fotografier Vetlanda, Aneby och Gnosjö kommun

INLEDNING

Under åren 2013-2015 har Länsstyrelsen i samverkan med Aneby, Gnosjö och Vetlanda kommuner arbetat med projektet ”Planeringsunderlag för hållbara orter”. Tillsammans har vi undersökt hur man som kommun kan jobba aktivt med små orter med låg eller minskande befolkningstillväxt. Vi ville ta reda på vad som kan vara kärnan i hållbar samhällsplanering i små orter där det inte behöver planläggas för ny bebyggelse. Även om det inte byggs nytt behöver det finnas en omsorg om ortens fysiska miljö och om de människor som bor och verkar där. Vår utgångspunkt har varit att omsorgen om och engagemanget i orten är en viktig del av samhällsplaneringen och ett hållbart samhälle.

I projektet har vi följt Vetlanda kommuns arbete med en fördjupad översiktsplan, i Aneby kommun ett dialogprojekt och i Gnosjö kommun har vi tagit del av kommunens årliga informationsmöten ute i kommundelarna. Vi har också funnit att Nässjö kommun arbetar på ett intressant sätt med kommunens små orter och därför involverat Nässjö kommun i vårt arbete som ett inspirerande exempel.

Med utgångspunkt från kommunernas arbete anordnades en workshop i syfte att fånga de viktigaste erfarenheterna och att utveckla arbetssätten till verktyg för hållbar samhällsplanering i små orter. I workshopen deltog en politiker samt tjänstemän från de fyra kommunerna i form av planarkitekter, landskapsarkitekter, samhällsutvecklare och projektledare. Deltog gjorde även representanter från länsstyrelsens samhällsbyggnadsenhet och Boverket.

I första avsnittet sammanfattas våra gemensamma erfarenheter i viktiga framgångsfaktorer för hållbart utvecklingsarbete i kommunens små orter.

Därefter får du följa Aneby, Gnosjö och Vetlanda kommuns arbete i orterna Sunhult, Kulltorp och Landsbro samt ta del av Nässjö kommuns erfarenheter av arbetet med kommunutveckling.

Till sist ges några avslutande reflektioner utifrån projektet.

Trevlig läsning!

FRAMGÅNGSFAKTORER FÖR HÅLLBART UTVECKLINGSARBETE I KOMMUNENS SMÅ ORTER

Det har under arbetets gång blivit tydligt att det är svårt utifrån plan- och bygglagstiftningen att arbeta med orter utan exploateringsstryck. För orter och kommundelar där det sker utveckling i form av exploatering eller ändrad markanvändning finns system i kommunen såsom detaljplanläggning och översiktsplanering för att åstadkomma önskvärda förändringar. För mindre orter med lågt bebyggelsestryck saknas motsvarande system som följer upp och tar tillvara idéer om ortens utvecklingsbehov. Detta beror till stor del på att lagstiftningen i form av plan- och bygglagen är inriktad mot exploatering eller förändrad markanvändning. I en liten ort handlar det snarare om upprätthållande av en god levnadsmiljö och att möta framtiden utifrån ortens förutsättningar.

Det finns därmed behov av ett annat system som förvaltar, följer upp och respekterar den lilla ortens utvecklingsbehov. Det handlar om att hitta rätt förhållningssätt till den lilla orten. Arbetet i projektet har lett fram till insikten att det är sådana processer som pågår i Aneby, Gnosjö, Vetlanda och Nässjö kommuner som är hållbar samhällsplanering, eller kanske snarare hållbart utvecklingsarbete, i mindre orter utifrån ett kommunalt perspektiv. Det vill säga hur ortens utvecklingsbehov belyses och tas omhand inom en kommun. Dessa processer behöver bli mer etablerade för att man ska kunna nå en hållbar utveckling av små orter.

Projektets slutsatser sammanfattas här under några rubriker som beskriver framgångsfaktorer för att lyckas i arbetet med kommunens små orter.

► Personalresurs för lokalt utvecklingsarbete

För att arbetet ska kunna drivas framåt är det viktigt att det finns en person inom kommunen som ansvarar för det lokala utvecklingsarbetet i de små orterna. Det kan vara en näringslivsutvecklare, landsbygdsutvecklare, strateg eller liknande med direkt tillgång till politisk ledning och ledande tjänstemän inom olika förvaltningar. En sådan person som ansvarar för frågorna kan också få funktionen som ”en väg in” för lokala aktörer och fördela alla olika typer av frågor till rätt tjänsteman, förvaltning eller politisk instansnivå. När ansvaret för utvecklingsarbetet ligger samlat på en person finns också bättre förutsättningar för återkoppling till invånarna om vad som görs och beslutas.

► Ekonomiskt utrymme

Att ha ett ekonomiskt utrymme för åtgärder redan i den första kontakten med ortens invånare är en av de saker som poängterats gång på gång under projektet. Det kan handla om att prioritera inom ramen för befintliga investeringar och skötselåtgärder alternativt att skapa öronmärkta pengar i budget för åtgärder i små orter, stort som smått. Det är viktigt att ha en summa pengar att röra sig med när man möter lokalbefolkningen för att kunna vara med och stötta en åtgärd om någon visar engagemang och vill göra något. Det är också viktigt att kunna säga ja till en satsning vid sittande möte. Man kan kalla det ”att göra-pengar”, ”smörjmedel”, ”stimulanspengar”. Det behöver inte röra sig om stora belopp. Det går att göra mycket med små medel.

► **Strategi för hur utvecklingsarbetet i de små orterna ska bedrivas**

Såväl för den kommunala organisationen som för allmänheten är det grundläggande att ha en strategi för hur arbetet ska bedrivas. En strategi kan innehålla allt från hur de ekonomiska ramarna sätts och vilka orter som väljs ut, till hur arbetet dokumenteras och förankras inom kommunen samt hos medborgarna. Strategin bör inte vara för precis utan bör ange ramarna för arbetet eftersom behoven kan se olika ut.

► **Arbetsformer för medborgardialog**

För att fånga upp invånarnas kunskaper om orten samt behoven av insatser, krävs en inledande analys av nuläget. Det kan exempelvis ske i form av en ortsanalys där medborgardialog är en central del. Att hitta ett sätt att långsiktigt arbeta med medborgardialog genom återkommande möten kan skapa ett större engagemang hos invånarna men också stärka förtroendet för kommunen. I det sammanhanget är det viktigt att ha en återkoppling vid mötena för att gå igenom vad som sades sist. Det är också bra att ha riktlinjer för hur medborgardialogen ska bedrivas. Det kan exempelvis handla om vem som deltar från kommunens sida och politikens respektive tjänstemännens roll, men även hur dialogen ska bedrivas för att man ska nå så många människor som möjligt, kvinnor och män, yngre och äldre, de som bott länge på orten och nyinflyttade, utrikes födda osv. Beroende på förutsättningarna i den enskilda orten kan det lokala utvecklingsarbetet bedrivas på olika sätt och ansvarsfördelningen mellan engagerade invånare och kommunens tjänstemän och politiker se olika ut. Där det finns en stark och drivande samhällsförening kan det vara en samhällsförening som ansvarar för att driva ortsanalysarbetet vidare i en förlängning, snarare än att det är kommunen som ansvarar för att "följa" varje ort på detaljerad nivå. Detta skulle också vara ett sätt att öka delaktigheten i kommunens arbete. Det är dock viktigt att kommunens "strateg" följer arbetet och kan fungera som bollplank.

► **Låt medborgardialogen påverka vilka åtgärder som prioriteras**

För att skapa förtroende hos invånarna är det väsentligt att invånarna genom medborgardialogen får vara med och bestämmer vilka åtgärder som ska genomföras. Det kan handla både om prioritering av ordinarie kommunala investeringar och skötselåtgärder och när särskilda medel avsätts. Ett vanligt problem är att få tillräckligt utrymme i budget till skötselåtgärder. En lösning kan vara att komma överens med sockenförening eller liknande att utföra skötsel mot att kommunen bidrar med medel till en investering.

► **Skapa större ekonomiska resurser genom att söka projektmedel**

Ett lokalt utvecklingsarbete i samverkan med ortens invånare leder till en insikt om de behov som finns på orten. Eftersom de ekonomiska ramarna ofta är relativt små kan det vara ett utmärkt tillfälle att ansöka om olika typer av projektmedel med utgångspunkt från medborgardialogen. Det finns en stor fördel i arbetet med en ansökan att redan ha analyserat behoven i samverkan med invånare, byalag, föreningar, näringsliv m.fl. Det kan vara kommunens roll att ta reda på vilka medel som är möjliga att söka, skriva ansökan och även ansvara för projektredovisningen. Förutom att få ökade resurser genom att söka bidrag kan man också jobba med exempelvis sponsring.

► **Beskrivning i översiktsplanen**

Översiktsplanen bör innehålla en beskrivning av varje ort i kommunen samt en redogörelse för hur utvecklingsarbetet i orterna bedrivs. Ett sätt är att lyfta in den strategi som kommunen har för arbetet med de mindre orterna i översiktsplanen. Arbetet med medborgardialog och ortsanalys som görs i det lokala utvecklingsarbetet kan också ligga till grund för översiktsplanarbetet och ger möjlighet att utveckla översiktsplanen till att innehålla frågor som är viktiga ur den lilla ortens perspektiv.

LANDSBRO I VETLANDA KOMMUN

Landsbro ligger mellan Vetlanda och Sävsjö, ca 15 km sydväst om Vetlanda. Idag har Landsbro drygt 1400 invånare. I samhället finns bland annat grundskola för årskurs 0-9, äldreboende, vårdcentral, apotek, livsmedelsbutik, bank, apotek, pizzeria, kiosk, antikaffärer, begravningsbyrå och bensinstation. Det finns flera aktiva idrottsföreningar i Landsbro. Landsbro IF har både skid- och orienteringsverksamhet samt fotbollsverksamhet. Borohallen är hemmaplan för ortens ishockeylag.

I Landsbro låg tidigare hustillverkaren Borohus som inledde sin verksamhet på 1920-talet. Under flera årtionden var Borohus en stor arbetsplats som bidrog till att samhället växte. Företaget gick i konkurs i början av 1990-talet men idag har på nytt flera industrier etablerat sig på det gamla "Boroområdet". Det innebär att samhället har återhämtat sig positivt jämfört med många andra orter där arbetsplatser försvunnit på liknande sätt. Dock är befolkningssiffrorna ännu inte desamma som under 1970-talet då Landsbro hade drygt 1700 invånare. Stora arbetsgivare på orten idag är Vetlanda kommun, Rusta, Viking Beds och Plannja Steinwalls.

Genom Landsbro flyter Linneån och delar samhället i två delar. Förr gick även järnvägen mellan Sävsjö och Vetlanda genom samhället. Den gamla järnvägen är numera nedlagd men banvallen fungerar som gång- och cykelbana hela vägen till Vetlanda. Väg 33 och väg 41 passerar genom samhället och två busslinjer binder samman Landsbro med Sävsjö, Vetlanda och Ramkvilla.

Den gamla banvallen som nu är gång- och cykelbana

Fördjupad översiktsplan

Vetlanda kommun arbetar sedan en tid tillbaka med att ta fram en fördjupad översiktsplan för Landsbro. Syftet var från början att skapa en tydligare centrumkärna och bland annat reda ut en svår trafiksituation med vägkorsning mitt i centrum där det leds mycket tung trafik till de närliggande industrierna. Byggandet av en ny förskola i centrum nära vägen och diskussioner med länstrafiken om en ny mer strategisk placering av busshållplatsen var också faktorer som var viktiga delar i det inledande arbetet. Planeringsuppdraget har allteftersom breddats till att omfatta en fördjupad översiktsplan för hela Landsbro tätort med fokus kring centrumutveckling, näringslivsutveckling samt trafik och kommunikationer.

Ortsanalys av Landsbro med medborgardialog

Som en del i arbetet med den fördjupade översiktsplanen ville kommunen redan tidigt samråda med orsborna om de frågor som är särskilt angelägna att beakta i den fortsatta planeringen. Man ville skapa en tydlig bild av vad det är som gör Landsbro attraktivt och varför folk väljer att bosätta sig i samhället, aspekter som kan vara svåra att fånga i ordinarie samrådsprocess enligt plan- och bygglagen. Frågor som kommunen ställde sig och ville ha hjälp med att besvara var bland annat: Vad är det som ger Landsbro dess själ, vad bör vi värna om och hur kan vi arbeta för att förbättra Landsbro? Som metod valde man att göra en ortsanalys av samhället. Metoden baserades på Boverkets rapport "Lär känna din ort" men anpassades för de specifika förutsättningarna och planuppdraget.

För att få en bred bild av hur personer med olika bakgrund och livssituation upplever Landsbro som plats, som livsmiljö och som del i ett större sammanhang, ville kommunen genomföra separata möten med skola och representanter från ortens näringsliv.

Offentligt möte i Landsbro

Den 12 oktober 2013 anordnade kommunen ett offentligt möte i Landsbro. Mötet anordnades på en lördag för att så många som möjligt skulle ha möjlighet att komma.

Mötet inleddes av kommunchefen som hälsade alla välkomna. Därefter hölls några kortare föredrag om befolkningsutveckling och arbetsmarknad, om skolans betydelse för, och roll i, orten och slutligen vad ortsanalys innebär samt en redogörelse för arbetet med den fördjupade översiktsplanen för Landsbro.

Därefter genomfördes ett diskussionspass där alla mötesdeltagare fick dela in sig i tre grupper. Tjänstemän från kommunen anordnade tre stationer där deltagarna fick möjlighet att diskutera olika ämnesområden som tillsammans utgjorde delar av ortsanalysen. Som diskussionsledare deltog kommunens landskapsarkitekt, projekteringsingenjör samt

planarkitekt Martin Karlsson som också var huvudansvarig för dagens möte och för översiktsplanearbetet.

På den första stationen gjordes en platsanalys och orsborna fick berätta vilka platser som utgör mötesplatser, om det är enkelt att orientera sig i orten, vilka platser som uppskattas särskilt, vilka stråk man rör sig i, om någon plats är extra ful och om någon plats kan användas på ett bättre sätt. Alla platser märktes ut på en karta.

Den andra stationen handlade om livsmiljö. Mötesdeltagarna fick beskriva hur de rör sig under en vanlig dag i Landsbro, vad som är målpunkter under arbetstid och fritid, hur de tar sig till olika platser (går, cyklar, åker bil), om vägarna de rör sig på är tillgängliga eller om det finns några hinder t.ex. mycket trafik, om det är dåligt sikt osv. och slutligen vilka platser de gärna stannar till på. Var och en fick markera sitt rörelsemönster på en karta.

Den sista stationen berörde hur Landsbro förhåller sig till omvärlden. Där diskuterades frågor som: Blickar du mot Sävsjö eller Vetlanda? Jobbar/jobbar du i Landsbro eller på annan ort? Handlar du i Landsbro eller på annan ort? Hur tror du en besökare på genomresa upplever Landsbro? Hur skulle du beskriva Landsbro för en utomstående? Vad är Landsbro känt för?

På mötet deltog cirka 50 personer varav flertalet var medelålders eller äldre. De synpunkter som inkom under samtalen sammanställdes och redovisades i GIS vilket gav en bra överblick över hur Landsbroborna upplever sin boendemiljö, hur man använder och rör sig i samhället och vilka platser som bör förstärkas utifrån orsbornas önskemål. Kommunen kunde med hjälp av materialet identifiera viktiga målpunkter, stråk och barriärer. Vidare framkom tydligt att orsborna uppskattar och vill ha kvar den befintliga servicen som finns i samhället och ser skolan och intilliggande idrottsområde som en stor tillgång för Landsbro.

Några synpunkter rörde det allmänna intrycket av Landsbro, särskild fastigheternas skick längs genomfartsvägarna och att några av de allmänna platser som särskilt uppskattas känns mörka och undangömda.

Besök på Landsbroskolan

När tjänstemän från kommunen träffade elever på Landsbroskolan pratade man om hur eleverna skulle beskriva Landsbro för en utomstående, vad Landsbro är känt för, vilka attraktioner Landsbro har och hur dessa kan utvecklas.

Anders Rodewald är fysisk planerare på kommunen och en av dem som var med och ställde frågor till eleverna. Anders upplevelse är att de fick en väldigt bra respons och en bra bild av ungdomarnas uppfattning och upplevelse av Landsbro.

”Klart att det kan vara konstigt och svårt att svara på sådana frågor vi ställer eftersom vi inte förberett dem på det. Men eleverna visade intresse för sin ort och mycket medvetenhet, medvetenhet om ortens identitet, behov och styrkor.”

Anders berättar att eleverna bland annat påpekade vikten av att skolan och idrotten blir kvar på orten, samtidigt som de påpekade att byggnaderna och anläggningarna behöver underhållas. Ett gym behövs i Landsbro, eftersom ungdomarna idag får åka in till Vetlanda för att gymma. Anders berättar också att han fick känslan av att eleverna tycker att Landsbro är åsidosatt i förhållande till centralorten. Det gäller bland annat utbudet av fritidsaktiviteter. I Landsbro finns inte så mycket att göra på fritiden annat än att

spendera tiden hemma, hos vänner eller i någon av idrottsföreningarna. Om de vill göra annat så får de åka in till stan.

Den syn på Landsbro som framkom av samtalet med eleverna var inte något vidare positiv, men mötet gav väldigt bra och nödvändig information, menar Anders. En nackdel är dock att inte allas åsikter kommer fram vid ett sådant här samtal. Vid liknande möten framöver skulle man därför kunna överväga att genomföra undersökningen skriftligt så att även de som inte tar för sig och pratar kan framföra sina synpunkter och åsikter.

Näringslivet

Kommunen har också träffat representanter från näringslivet för att diskutera frågor om Landsbro som samhälle och dess framtid. Några av de företag som kommunen har pratat med har etablerat sig i samhället på senare år och pekar på att en viktig faktor till etablering i samhället var att lämpliga lokaler fanns tillgängliga och inflyttningsklara. Vidare framkom i diskussionerna med näringslivet att flera företag på orten ser ljust på framtiden och att man har utbyggnadsplaner för sina verksamheter. Man lyfter också vikten av att trafiksituationen förbättras.

Nästa steg

Det material som är framtaget i samband med de diskussioner som beskrivs ovan är ett viktigt underlag för det fortsatta arbetet med Landsbro samhälles utveckling, bland annat genom den fördjupade översiktsplanen men kan också vara värdefullt i flera andra sammanhang.

SUNHULTSBRUNN I ANEBY KOMMUN

Sunhultsbrunn, eller Sunhult som man oftast säger, är ett litet samhälle med cirka 320 invånare beläget intill väg 32 i nordöstra delen av Aneby kommun. Där finns ett vårdshus, skola, hembygdsgård och bensinstation. Orten ligger i en naturskön omgivning alldeles intill sjön Söljen med en populär badplats. Väg 32 som går rakt genom samhället är ett viktigt kommunikationsstråk som knyter samman orten med både Tranås och Eksjö.

Medborgardialog

Aneby kommun har sedan en tid arbetat med medborgardialog för att fördjupa kommunikationen mellan kommunens medborgare och kommunens tjänstemän och politiker. I arbetet har kommunen tagit fram riktlinjer för hur medborgardialogen ska bedrivas. Dialogprojektet tog sin utgångspunkt i Sveriges kommuner och landstings (SKL:s) arbete med medborgardialog.

Utifrån projektet om hållbara små orter har kommunen gjort förändringar i genomförandet av medborgardialogen. Sockenmöten med fasta representanter från respektive socken har ersatts av öppna möten ute i kommunen dit alla invånare bjuds in. För arbetet har såväl drifts- som investeringsmedel avsatts. Kommunen har också tagit fram nya riktlinjer för hur dessa medborgarmöten för landsbygdsutveckling ska bedrivas. Riktlinjerna tar bland annat upp syftet med mötena och politikernas, tjänstemäns och medborgares olika roller och ansvar.

Medborgarmöte i Sunhult

Det första dialogmötet hölls i januari 2014 på vårdshuset i Sunhult. Mötet var välbesökt. Under mötet fick deltagarna göra en ortsanalys som innehöll en så kallad swot-analys av orten samt redovisa på karta hur de rör sig i och uppfattar sitt närområde, exempelvis stråk och samlingsplatser, enligt Kevin Lynchs metod.

Efter dialogmötet bildades en arbetsgrupp med politiker, tjänstemän och invånare i Sunhult. Gruppen har sedan dess bland annat genomfört vandringar i samhället och närområdet för att titta på utvecklingsmöjligheter. Vandringarna gav inspiration och idéer samt möjlighet att diskutera roller och ansvar, men också kunskap om ägarförhållanden och trygghets- och säkerhetsaspekter.

Ett uppföljande dialogmöte genomfördes i maj 2014, då resultatet från arbetsgruppens träffar och hur de initiala idéerna från det första dialogmötet utvecklats och bearbetats redovisades. Deltagarna fick utifrån genomgången rösta på de tre förslag som de tyckte var viktigast att arbeta vidare med och genomföra. Det handlade exempelvis om en gång- och cykelväg till badplatsen vid sjön Söljen, att anlägga ett nytt motions-spår/naturslinga för lite längre rundor samt röja och förbättra befintlig stig vid Söljen. Boulebana och en samlingslokal låg också högt på önskelistan, liksom hastighetsdämpande åtgärder på väg 32. I juni 2014 anordnades en fixardag i Sunhult, på ortsbornas initiativ, där en del mindre åtgärder genomfördes.

Sunhults Gästgiveri eller "vårdshuset"

Flera åtgärder har genomförts och fler är på gång

Många av de åtgärder som dialogen resulterat i har genomförts av invånarna men i samråd med kommunen. Kommunen har stått för kostnaderna. Bland annat har man tillverkat en anslagstavla, fixat till fotbollsplanen och bytt nät i fotbollsmålen. Det finns tankar kring en motionsslinga och diskussion sker med en markägare gällande cykelväg till badplatsen. Man vill göra lekplatsen lite mer ”parkaktig” och ska se över plantering tillsammans med kommunens landskapsarkitekt. I samband med det ansöker man om att få sätta hastighetsdämpande blomsterlådor på gatan närmast lekplatsen. Lekställningen har beställts och kommer på plats när vintern är över.

Invånarna är även aktiva i sitt sökande efter en samlingslokal genom att bevaka fastighetsförsäljningar och ägarförhållanden samtidigt som man håller kontakt med kommunen om detta.

Förutom en upplevd positiv respons på att tjänstemän och politiker har deltagit på plats i Sunhult, har kommunen fått höra att det är ”positivt att veta vilka i kommunen man kan vända sig till med frågor”. Tjänstemän på kommunen upplever också att det finns en stark vilja bland de invånare som varit aktiva, att samla och engagera fler Sunhultsbor i de lokala frågorna.

Tanken är att arbetsmetoden, med dialogmöten med allmän inbjudan till alla ortsinvånare, ska tjäna som modell i kommunens arbete. Avsikten är att genomföra processen i två orter i kommunen per år i syfte att stärka landsbygdsutvecklingen och även att stärka samhörighetskänslan.

Man har också fått upp ögonen för möjligheten att fånga folk där de faktiskt är enga-

gerade. Genom att göra det blir det mer naturligt att ha enkla och spontana kvartersmöten när det dyker upp ett initiativ från medborgare. Aktuellt i Aneby kommun just nu är projekt såsom stadsodling, bollplan och besöksparkering.

Erfarenheter från projektet med medborgardialog

Emma Lennartsson är planarkitekt i Aneby kommun och har varit delaktig i arbetet sedan det första medborgarmötet anordnades. Emma uttrycker sina tankar kring medborgarmötena och erfarenheterna av arbete så här:

”Vi ser det främst som att vi är i gång med någonting långsiktigt. Det jag tycker är en viktig lärdom är att förstå våra roller och de förväntningar som finns; försöka vara tydlig med det redan från början. Detta lär vi oss också mer om under resans gång.

Själv tycker jag att ett samhälle är attraktivt när invånarna själva jobbar med det, det utstrålar liksom värme och upplevs som välkomnande när det ligger ett eget engagemang bakom. Detta engagemang kanske inte är självklart på alla platser men där är vår uppgift som kommun att komma med den hjälp vi kan för att stödja olika initiativ.”

Den nya anslagstavlan

KULLTORP I GNOSJÖ KOMMUN

Kulltorp är en ort med runt 330 invånare som ligger i södra delen av Gnosjö kommun, ca 10 km från Gnosjö. Här finns två förskolor, en grundskola upp till årskurs 6, en matvaruaffär, en bensinmack och en bygdegård som används flitigt.

Det finns flera företag i och omkring Kulltorp. Strax utanför Kulltorp ligger den kända nöjesparken High Chaparral. Andra företag är Troax AB och Brännehylte handels AB. Kulltorp ligger i en del av gamla forn-Bolmen, en mycket bördig bygd och trakten har längre tillbaka varit präglad av lantbruk.

Årliga informationsmöten

Gnosjö kommun genomför varje år informationsmöten i kommunens alla tätorter, totalt sex möten. I Törestorp har invånarna valt att komma till grannorten Hillerstorp istället för att ha ett eget möte. Den här typen av informationsrunda har utförts sedan tidigt 1990-tal och är nu ett invariant arbetssätt i kommunen. Det kan vara upp till tio personer sammantaget från kommunen som deltar i varje möte, inklusive kommunfullmäktiges ordförande, kommunstyrelsens presidium, ordföranden i olika politiska utskott och nämnder samt några av kommunens förvaltningschefer.

Genom informationsmötena får medborgarna en chans att träffa ansvariga politiker och tjänstemän som kan svara på frågor. Politiker och tjänstemän får i sin tur möjlighet att föra samtal med medborgarna. Mötena har också en viktig informativ roll där kommunen kan förmedla och förankra beslut, såväl på kommunnivå som på lokal nivå, det vill säga både beslut som berör samtliga kommundelar och direkta insatser som berör invånarna på orten. Eftersom informationsmötena är årligen återkommande sker också en viktig återrapportering av vad som skett sedan året innan.

Kunskap och synpunkter som inhämtas på mötena utgör ett viktigt underlag i kommunens arbete med den kommunomfattande översiktsplanen liksom fördjupade översiktsplaner. Mötena fyller också en funktion vad gäller utbyte av information i lokala mer konkreta frågor. Många av de synpunkter som kommer upp på mötena berör teknisk förvaltning, och en dialog kring sådana frågor har enligt kommunens tjänstemän medfört ökad förståelse från båda sidor och leder till färre klagomål.

Möte i Kulltorps bygdegård

Den 11 mars 2014 genomfördes ett informationsmöte i Kulltorps bygdegård. Ansvariga politiker berättade om aktuella frågor och vad som är på gång inom respektive ämnesområde. Därefter informerades om de beslut och åtgärder som rörde Kulltorp. Man informerades också om bland annat vallokaler inför det kommande riksdags-, landstings- och kommunalvalet. Avslutningsvis gjordes en genomgång av föregående mötes minnesanteckningar varefter det bjöds på fika.

Enligt Stefan Larsson, som är samhällsutvecklare på kommunen och som brukar rigga mötena, är normalt sett deltagandet från invånarna i Kulltorp stort jämfört med andra orter i kommunen. Det kommer också människor i blandade åldrar och av båda könen i större utsträckning än i övriga orter. Det är med andra ord ett stort engagemang i Kulltorp och det finns ett intresse för ortens utveckling. Stefan Larsson berättar att invånarna i Kulltorp har en kultur av att ta tag i saker på egen hand. Kulltorps bygdegård är en viktig samlingsplats för ortsinvånarna. Föreningen som driver bygdegården är aktiv och anordnar aktiviteter såsom pubkvällar, modevisningar, whiskeyprovningar samt konserter med lokala band. En annan viktig samlingspunkt och livsnerv i samhället är lanthandeln, ortens servicebutik. Den drivs av invånare i Kulltorp genom en ekonomisk förening som har två anställda men också

med hjälp av personer som står ideellt i butiken. För att klara av arbetet har man sökt och fått investeringsstöd genom landsbygdsprogrammet vilket är möjligt eftersom det är den sista kvarvarande butiken på orten. Kommunen har bland annat hjälpt till med att ordna en lokal som föreningen kunde köpa av kommunen.

Kommunen känner av engagemanget och drivet i Kulltorp, bland annat genom den insyn man får på informationsmötena och försöker bejaka och stötta idéer och projekt i den mån det är möjligt.

Lanthandeln i Kulltorp

Erfarenheter från åren med informationsmöten

Något som kommunen, såväl politiker som tjänstemän, anser är viktigt med mötena är kontinuiteten och återrapporteringen från mötet året innan. Man upplever att besöken och dialogen stimulerar engagemanget och utvecklingen i orterna eftersom invånarna

redan i tidigt stadium får chans att påverka beslut och framtida planer. Mötena är i regel välbesökta men det har tyvärr visat sig vara svårare att nå ut till kvinnor liksom till yngre människor och få dem att delta i mötena. För att nå ut bredare diskuteras olika förändringar i mötenas annonsering och teman. En åtgärd som har genomförts är att tillgängliggöra minnesanteckningar från mötena på kommunens hemsida så att det också är möjligt att ta del av vad som säs på mötet i efterhand.

Det finns också något som man, enligt Stefan Larsson, behöver vara uppmärksam på vid den här typen av möten. Det är att vissa röster kanske inte vågar ta ton och göra sig hörda under mötena vilket får till följd att några få personers åsikter riskerar att väga tungt. För att underlätta för fler att komma till tals ser Stefan den efterföljande fikastunden som en viktig del i mötena. Då får den som vill chansen att söka upp de deltagande tjänstemännen och politikerna och ställa frågor och framföra synpunkter under mer avslappnade former.

Stefan Larsson menar att man vid något tillfälle skulle kunna göra något större och tillföra något moment för att bredda de diskussioner som förs under mötena och inhämta ytterligare kunskap. Det skulle kunna vara någon form av workshop eller att genomföra en ortsanalys.

KOMMUNDELSUTVECKLING I NÄSSJÖ KOMMUN – ETT REFERENSProjekt

I Nässjö kommun har man sedan 2010 arbetat aktivt med utvecklingen av kommunens olika delar i så kallade kommundelsprojekt. Anledningen till att arbetet inleddes var att det under en längre tid funnits missnöje bland invånare utanför centralorten. Uppfattningen var att det endast gjordes satsningar i kommunhuvudorten. Som svar på detta kom ett uppdrag från kommunfullmäktige om att jobba med de mindre orterna. Så föddes kommundelsutvecklingen i Nässjö kommun.

En miljon kronor per ort

Kommunen avsätter årligen en miljon kronor till utvecklingen av en ort i kommunen. Pengarna används till de åtgärder som invånarna anser är viktigast för orten. Projektet drivs i en lokal utvecklingsgrupp bestående av ortsinvånare och representanter från t.ex. småföretagarförening, köpmannaförening, samhällsförening, privata fastighetsägare, kommunalt bostadsbolag, dagligvarubutik, apotek, lokalt bankkontor, lokal styrelse på skolan, elevråd, kyrkor och kommunrepresentanter. Gruppen och arbetet leds av en projektledare som är anställd på kommunen och som sitter på kommunens planerings- och utvecklingsavdelning på kommunledningskontoret.

Lokalt utvecklingsprogram

Den lokala utvecklingsgruppen arbetar fram ett lokalt utvecklingsprogram för kommundelen. Utvecklingsprogrammet innehåller projektbeskrivning, ortens och kommundelens historia, SWOT-analys, nulägesbeskrivning, metodavsnitt, förslag på åtgärder och projektets fortsatta arbete.

Arbetet med att ta fram idéer om vad som behöver göras och vilka behov som finns är en demokratisk process. För att ge så många som möjligt chansen att komma till tals används olika metoder. Bland annat genomförs en enkätundersökning, en förslagslåda sätts upp på medborgarkontoret, trygghetsvandringar anordnas och skolprojekt utförs för att samla in skolbarns synpunkter.

Resultatet av det insamlade materialet utgör sedan underlag för analysen av kommundelen som leder fram till utvecklingsprogrammet. Aktiviteterna och åtgärderna i programmet delas upp på fysiska, mjuka och organisatoriska åtgärder och fördelas på kort och lång sikt. Det kan röra sig om arrangemang, mötesplatser, trafikåtgärder, belysning m.m.

Godkänns av kommunfullmäktige

Godkänns av kommunfullmäktige

Utvecklingsprogrammen presenteras för allmänheten och godkänns av kommunfullmäktige. Därefter görs en prioriteringsordning av de mest realistiska och aktuella åtgärderna. Dessa åtgärder genomförs i projektform under tre år. Tanken är att utvecklingsgruppens arbete ska fortsätta även efter projekttidens slut.

Grunden i utvecklingsarbetet är enligt kommunen att stärka kommundelens identitet och framtidstro och att formulera gemensamma mål samtidigt som man vill skapa ökad delaktighet och ansvarstagande hos de som bor och verkar i kommundelen. Grunden i arbetet är också att skapa trivsammare centrummiljöer och få ett helhetsperspektiv kring centrumförnyelse. Det är i det här sammanhanget viktigt för kommunen att arbeta med såväl fysiska som administrativa och organisatoriska frågor.

Eftersom projektgången förväntas ta ca tre år från uppstart till färdiga åtgärder innebär det att kommunen har tre aktiva projekt i olika stadier på gång samtidigt.

Erfarenheter från kommunaldelsprojekten

Genom enkätundersökningarna och idélädorna får man in många förslag på åtgärder och förändringar, men alla åtgärdsförslag ryms inte i den avsatta budgeten. Dock kan man i gruppen ändå hitta sätt att genomföra vissa av åtgärderna. En del av förslagen kan handla om skötsel av kommunal mark. Genom att frågan lyfts kan ofta en omprioritering i kommunens arbete göras så att åtgärden får förtur och kan genomföras utan att det tar pengar från den avsatta projektbudgeten. Det handlar i det fallet om att ta ett helhetsgrepp på orten och styra kommunens verksamhet till där insatserna behövs mest.

Urvalet av förbättringsåtgärder (både hårda och mjuka) sker utefter vad flest invånare anser är viktigt. I diskussionerna kring åtgärder föds ofta egna initiativ bland invånarna. Detta ser kommunen som positivt eftersom åtgärder då ofta kan genomföras både billigare och snabbare med hjälp av frivilliga arbetsinsatser eller genom invånarnas egna kontaktnät. En utgångspunkt är att åtgärderna ska gagna så många invånare som möjligt. Något man som projektledare måste vara uppmärksam på är att utvecklingsgruppen kan få stor makt vid valet av åtgärder, och att man måste vara tydlig med att man som representant i gruppen för alla invånares talan och ska se till ortens bästa. Risken är annars att någon i efterhand kan tycka att valet av åtgärder har skett utifrån personlig vinning.

Kommunen ser också det positiva i att sitta ner med ortsinvånare och titta på vad olika åtgärder kostar. Det blir lättare att få förståelse för att vissa åtgärder inte kan prioriteras.

Det finns en pedagogisk poäng i att välja åtgärder utifrån både kostnad och vad som får mest effekt och gör mest nytta för ortens invånare. I flera fall har arbetet i utvecklingsgruppen också lett till att man från annat håll ansökt om pengar, exempelvis genom ett Leader-projekt eller LONA-projekt, vilket har lett till en ökad budget.

En stor fördel med att ha en projektledare som sitter på kommunledningskontoret är att det blir lättare att ha kommunikation med kommunens olika förvaltningar. Arbetet handlar om att rikta insatserna från kommunen mot ett geografiskt område vilket kan innebära omprioritering i förvaltningarnas verksamhetsplaner och budgetar.

Projektledare Jessica Persson säger:

”Det bästa med vårt sätt att arbeta är den värdefulla kontakten vi knyter med invånarna. Vi som kommun får en större förståelse för vad kommuninvånarna behöver och önskar från kommunen, och invånarnas förståelse för hur kommunen arbetar ökar. Medborgardialogen är viktig då de investeringar i samhället som görs i projektet är de som invånarna själva anser vara viktigast. Jag ser arbetssättet som demokratistärkande och avståndet mellan kommun och medborgare krymper.

Värt att tänka på innan projektet startar är att alla förvaltningar är med på noterna och förstår innebörden med att driva förvaltningsöverskridande projekt på detta sätt. De projekt som genomförs är investeringar vilket medför ökad drift för kommunen. Finns inte budget för detta i kommunen kan många av projekten och åtgärderna bli svåra att genomföra.”

REFLEKTIONER

Under projektets gång har vi konstaterat att det är svårt utifrån plan- och bygglagstiftningen att arbeta med orter utan exploateringstryck. Även om plan- och bygglagens instrument inte räcker till för att åstadkomma de åtgärder som det finns behov av i en liten ort, fyller en kommunomfattande översiktsplan en viktig funktion genom att den kan bekräfta det utvecklingsarbete som pågår i den lilla orten. En fördjupad översiktsplan för en ort ger stöd för de fysiska och strukturella förändringar som det trots allt kan finnas behov av. Ett lokalt utvecklingsarbete i samverkan med invånarna kan bidra till mer konkreta åtgärder såväl fysiska som sociala samt skapa mervärden i form av stärkt identitet, engagemang och sammanhållning. Det är viktigt att ha en tydlig bild av hur dessa olika system fungerar och samverkar.

Politiskt engagemang

I de diskussioner som förts i projektet har det varit påtagligt att det politiska engagemanget är mycket viktigt när det gäller att få gehör för ett strukturerat arbetssätt med de små orterna. Det politiska engagemanget speglas i kommunens förhållningssätt till de små orterna. Hur tydligt utgör orterna och de människor som bor där en resurs för kommunen? Det handlar om en demokratisk aspekt där alla invånare har samma rätt att komma till tals och samma möjligheter att leva ett gott liv i kommunen. Man kan säga att detta är grunden i det sociala perspektivet av hållbarhetsbegreppet.

Lokalt engagemang

Något som också kan påverka hur man som kommun arbetar med utvecklingen i en ort, är hur mycket och på vilket sätt ortsinvånarna är aktiva i föreningar eller andra organisationer. Genom att engagera redan aktiva samhällsföreningar, byalag eller kommundelsråd kan det vara lättare att nå ut med information och hitta arenor för dialog. Att som kommun arbeta med en ort där det finns en positiv

”anda” har många fördelar eftersom det finns ett engagemang att bygga vidare på. Samtliga kommuner har upplevt att arbetet går mycket lättare när det finns engagerade invånare. Där ett tydligt engagemang inte finns krävs det sannolikt andra och större insatser för att nå fram. Det kan vara ännu viktigare på en sådan plats att vara lyhörd för invånarnas åsikter och hitta andra sätt att nå ut med information. På sikt kan arbetet resultera i ett ökat engagemang när man som invånare ser konkreta resultat av det utvecklingsarbete kommunen medverkar till, vilket i sin tur kan leda till en stärkt ortsidentitet.

Ortens identitet

Ortsidentitet eller platsidentitet, och vikten av detta, kom upp redan tidigt i projektet. En aspekt som kan vara till fördel för den lilla orten är att människors val av bostadsort idag inte är beroende av att det finns arbete nära bostaden på samma sätt som förr. Många är beredda att pendla om de hittar en plats där de trivs. Det är kvaliteten i boendet eller boendemiljön som i större utsträckning avgör var man bosätter sig. En liten ort med goda boendekvaliteter kan därför utgöra en viktig resurs för en kommun. En boendemiljö med hög kvalitet har ofta en stark platsidentitet. Att ta tillvara den bebyggelse som finns på en ort och vara varsam med ortens kulturhistoriska identitet kan höja kvaliteten och bidra till ortens utveckling.

Förankring

I mötet med människor ute i orterna har många av projektdeltagarna upplevt att de förbättringar som görs på orten inte alltid märks hos ortsbefolkningen. Det kan handla om investeringar, drift och skötsel av kommunens vägar, anläggningar och offentliga platser. Genom att ta sig tid och möta invånarna på allmänna möten ges också ett bra tillfälle att berätta om det som faktiskt görs.

Länsstyrelsen
i Jönköpings län